

DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2026.01.066>Ісаєв Д. В.¹

0009-0008-8730-4424

Лепетюк В. Б.¹

0000-0002-2066-4424

Остроух В. І.²

0000-0003-4097-1736

¹ Державне науково-виробниче підприємство «Картографія», м. Київ² Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

«Атлас учителя історії» — сучасний погляд на історичне картографування

УДК 528.9:930.85:912:37.016:930.2:355/359(045)

Метою дослідження є дати аналіз загальним тенденціям історичного картографування на прикладі як українських, так і західноєвропейських атласів. Презентовано новий твір — «Атлас учителя історії» — підсумок тридцятирічного досвіду історичного картографування в ДНВП «Картографія», у якому вперше в Україні представлено події всесвітньої історії на рівні, вищому за шкільний. Такі атласи формують цілісне уявлення про події минулого, стимулюють зацікавлення історією та географією. Розглянуто класифікацію історичних карт, зв'язок української історичної картографії із західноєвропейською традицією. Обґрунтовано головну, на думку упорядників, задачу історичної картографії — висвітлення політичної та воєнної історії. Запропоновано форми використання атласу.

Ключові слова: атласне картографування, історичне картографування, історична карта, класифікація історичних карт, атлас учителя історії.

Актуальність теми дослідження

Сучасне атласне картографування є важливим інструментом у візуалізації, аналізі та поширенні інформації. Атласи — це незалежне джерело знань, що підтримує освітній процес, наукові дослідження, розширює культурні обрії. Особливої ваги набуває створення тематичних атласів, зокрема історичних, які забезпечують розуміння певної теми в просторово-часовому контексті. Вони допомагають побачити історію не лише як хронологію подій, а як живу, мінливу картину світу. Такі атласи формують цілісне уявлення про події минулого, стимулюють зацікавлення історією та географією.

Особливої актуальності історичне картографування набуває в Україні, в умовах пробудження національної свідомості, збереження культурної спадщини та колективної пам'яті, переосмислення історичних процесів.

Стан вивчення питання

Основоположником історичної картографії вважають А. Ортеліуса, який за текстами античних письменників створив перший історичний атлас. Розлогу ретроспективу галузі запропонував В. Гоффарт у праці «Історичні атласи. Перші три сторіччя, 1570–1870» [1]. Утім, на думку О. Маркової, історична картографія як самостійна галузь знань виникла на початку ХХ ст. на перетині історії, географії та картографії [2]. Згодом оформилося визначення спеціальної дисципліни, головним завданням якої є укладання історичних карт та атласів.

В Україні піонерами історичної картографії були М. Грушевський [3] і В. Кубійович [4]. Ідея створення комплексного атласу України, ініціатором якої був А. Харченко, постала тільки у 1960-х рр. Деяко пізніше, в 1978 р., вийшов перший том, присвячений природі України.

Цитування:

Ісаєв Д. В., Лепетюк В. Б., Остроух В. І. (2026). «Атлас учителя історії» — сучасний погляд на історичне картографування. *Український географічний журнал*. 1, 66–74. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2026.01.066>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026.

Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Передбачалось, що один з томів буде присвячено історії України.

Понад тридцять років науковці Інституту історії НАН України працювали над збором інформації для створення фундаментального атласу «Історія українського народу і Української РСР», але з різних причин працю не було завершено. Тоді й виявилися проблеми історичної картографії в Україні. На думку одного із провідних дослідників історії картографії Я. Дашкевича [5], в Україні бракує істориків, які би були обізнані на картографії, а тема «історія та карти» сконцентрована переважно на історії картографії України.

Якщо не враховувати шкільні атласи, зміст яких пов'язаний з навчальними програмами, історичних атласів в Україні вийшло небагато. Це зокрема історичні атласи України Ю. Лози [6–8], Д. Ісаєва [9–11], В. Грицеляка та співавторів [12], Д. Вортмана зі співавторами [13]. Вагомим наробком в історичному картографуванні можна вважати історичний розділ «Національного атласу України» [14].

Практика історичного картографування оформлювалась у теоретичні дослідження. Їй присвятили свої праці Я. Дашкевич, В. Кубійович, Р. Сосса [15, 16], Ю. Лоза [17], Д. Ісаєв [18, 19], П. Іваньков [20] та ін.

Серед іноземних дослідників згадаємо К. Віген (історикія картографії Японії) [21], Г. Шильдер (Нідерланди) [22], Ї. Мочичкова (Чехія) [23], Ч. ван Дузер (США), Дж. Б. Гарлі (Велика Британія), Б. Конопська (Польща) тощо. Їхні наукові зусилля істотно вплинули на творчу роботу українських історико-картографів.

Мета дослідження

Мета дослідження — дати аналіз загальним тенденціям історичного картографування на прикладі українських і західноєвропейських атласів (з огляду на різні групи користувачів та різні підходи до зображувальних засобів і змістовного наповнення), а також презентація та аналіз нового твору — «Атлас учителя історії» [9].

Методи дослідження

У дослідженні надано зразки використання літературних джерел в історичній картографії, проаналізовано відповідність якості географічної основи тематичному змістові карт. Розглянуто

новації у вивченні української та всесвітньої історії в школі — інтеграція цих курсів (розгляд української історії в загальноєвропейському/світовому процесі). Наголошено на дидактичних можливостях, що їх відкриває картографічна грамотність під час шкільних уроків історії, зокрема під час практичних занять.

Виклад основного матеріалу

Історична картографія, як галузь знань, забезпечує просторову складову вивчення історії в школі або у виші, допомагає читачеві розібратися в подіях історичної чи то художньої літератури, править за інструмент картографічного методу дослідження в науковій чи політичній діяльності. Звідси й класичний поділ історичних карт за призначенням:

1. Наукові або монографічні карти, які несуть науково-дослідницьку інформацію. Вони вирізняються високою точністю фактажу, призначені для наукової роботи та є джерелом карт нижчого порядку.

2. Довідкові або науково-популярні карти поширюють історичні знання та зорієнтовані на тих, кого не задовольняють простота шкільних карт і тематична вузькість та специфічність наукових. Вони надають дещо спрофановане трактування подій, але бувають вельми інформативними.

3. Навчальні карти зорієнтовані на рівень знань, що відповідає початковій, середній або вищій школі. Це наймасовіший вид історико-картографічної продукції. Так сталося, що в сучасній українській історичній картографії випуск навчальних атласів передував науковим, а не навпаки, як би мало бути. Тож і завдання перед навчальними атласами більш широкі — робити переконливішими тексти підручника і водночас бути універсальними, пов'язаними з усім масивом історичної літератури. Уміння користуватися таким атласом передбачає новий рівень історичної освіти. Допомогти учневі зрозуміти мову карти має учитель історії, і в допомогу йому створений «Атлас учителя історії» (рис. 1), покликаний зокрема популяризувати історичні карти в навчанні [9].

Українські навчальні атласи з історії за змістом і насиченістю інформацією наближуються до довідкових. Саме надмірну інформативність іноді вважають чи не головним їхнім недоліком. Але ретроспективний огляд доводить, що при-

Рис. 1. Загальний вигляд обкладинки і змісту твору «Атлас учителя історії» [9]

хильники такої думки орієнтуються на атласи 1970-1980-х рр.

Пізньорадянські атласи, копіюючи попередні видання, рік од року ставали все більш примітивними і беззмистовними. Дореволюційні атласи для гімназій та й радянські атласи повоєнних часів, деякі сучасні закордонні атласи — це насправді глибоко продумані навчальні посібники для вивчення історії і додаткові джерела знань. За основну проблему історичної картографії слід визнати не насиченість змістом, а протиріччя між обмеженістю візуальних засобів і сповненою напівтонами мінливою історичною реальністю, що її треба виразити конкретикою умовних позначень.

За широтою охоплення теми історичні карти можна умовно поділити на загальні — такі, що комплексно охоплюють мало не всі значущі події на певній території в певний відрізок часу, та окремі — такі, що докладно аналізують тільки один бік події або явища. Очевидно, що перевага надається загальним картам. А через дрібний масштаб історичних карт, що обумовлено розмірами видання, більшість сучасних історичних карт мають оглядовий характер.

Не менш важливим в історичній картографії є поділ карт за історичними періодами: доісторичних часів (здебільшого археологічні), історії стародавнього світу, середніх віків, карти з

новою та новітньою історії. Близький до такого поділ застосовано в «Атласі учителя історії», який за призначенням межує між довідковими та навчальними.

Джерелом фактичного матеріалу історичних карт є історична наука. Реалізація проекту зі створення «Атласу учителя історії» передувала тривала підготовча робота. Вивчаючи історичну літературу, картограф трансформує її зміст у графічну форму. Особливу цінність у цьому випадку набувають роботи тих істориків, які приділяють увагу топографії подій. Як приклад, може бути «Історія Риму» Нобелівського лауреата Т. Моммзена, текст якої використовувався при укладанні відповідних карт. Карту походів Александра Македонського (с. 21) було укладено за матеріалами однойменної монографії І. Шифмана, а карту Великих географічних відкриттів (с. 70–71) створено на основі матеріалів Й. Магідовича, Дж. Бейкера та Р. Хенніга тощо.

Чудовим орієнтиром є праці М. Грушевського, на період Київської держави — «Літопис руський». Укладати карти козацької доби допоміг «Літопис Самійла Величка» і текст «Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.)» за авторством В. Смоля та В. Степанкова [24]. Передбачається, що на уроках історії вчитель запропонує школярам здійснити зворотний процес — описати історичну подію, скористав-

пись картою з атласу. У цьому, на нашу думку, і полягає практична цінність шкільної історичної картографії.

Значна кількість історичних сюжетів вже є добре відомими читачам, вони багаторазово картографувалися і не потребують глибокого авторського опрацювання. Наприклад, в українській історії — це походи Богдана Хмельницького, у всесвітній історії — хрестові походи тощо. У цих випадках припустимо використовувати досвід попередників. Та сучасний історико-картограф не повинен ставати заручником консервативних традицій своєї спеціальності. У вік інформації з'явилися можливості по-новому подивитися на старі картографічні сюжети, що здавалися непохитними у своїй досконалості. До прикладу, карти Арабського Халіфату майже без змін перевидавалися від часів виходу в світ «Енциклопедії Брокгауза-Ефрона» (1890 р.) або «Історичного атласу В.-Р. Шеперда» (1911 р.), незважаючи на те, що дослідження історії арабських країн пішло далеко вперед. Відтепер, укладаючи історичну карту будь-якої іноземної держави, можна спиратися на національні картографічні та літературні джерела, що й було задіяно в цьому атласі.

Працюючи над кожним новим атласом, історико-картограф завжди використовує вже існуючі картографічні джерела. Це насамперед авторитетні історичні атласи широко відомих та визнаних у світі видавництв. У картографічному довідковому бюро ДНВП «Картографія» зібрано чималу колекцію подібних видань. Так, наприклад, великоформатний «Атлас і хроніка світової історії» [25] (Німеччина) багато в чому був взірцем у роботі над «Атласом вчителя історії». Видання за хронологією поділяється на шість розділів і охоплює період від доісторичних часів до початку XXI ст. Представлена історія всіх материків, країни Європи — докладно; Азія, Африка, Америка — оглядово. Але найбільшу увагу приділено історії Німеччини.

Крім політичної історії багато карт присвячені культурі, релігії, господарству, етнічним і соціальним явищам — класичний набір тем комплексного історичного атласу. Карти вирізняються науковим підходом, насиченим змістом і якісною графікою. Зображувальні прийоми характерні для німецької картографічної школи. Атлас доповнено коментарями, біографіями

історичних постатей, хронологічними таблицями і покажчиком.

Іншим атласом, на який варто звернути увагу, є великоформатний «Атлас світової історії» [26] (Італія). Він поділяється на чотири розділи: «Античність», «Середньовіччя», «Модерний час», «Сучасність». Природно, що видавці надали пріоритет італійській історії: у кожному розділі представлено докладні карти Італії в масштабі 1:2 500 000. Чим далі від Італії, тим «скупішим» стає зміст карт і дрібнішими масштаби, тим частіше трапляються прикрі помилки. Аж до того, що на картах Східної Європи XVI–XVII ст. можна побачити сучасні міста: Сімферополь, Маріуполь, Ставрополь, Новоросійськ, Ростов-на-Дону. Попри солідний авторський колектив і об'ємну бібліографію, таке незнання історичної географії віддалених країн розчаровує. Недостатньо уваги, на нашу думку, приділено й географічним основам, так на Кубані (карта показує події римських часів) показано водосховище; складається враження, що південь середньовічної України — це хліборобський край, хоча відомо, що тоді там було кочове скотарство.

Карти італійського атласу простіші за німецькі, проте відрізняються графічним експериментуванням, оригінальними умовними знаками і, особливо, текстурами, що накладаючись одна на одну створюють багатшаровість змісту. Половину видання займають хронологічні таблиці, текстова частина з ілюстраціями, покажчик. Попри це, атлас скоріше популярний ніж науковий.

Французький «Атлас всесвітньої історії» [27] поділяється на вісім розділів: «Стародавній світ до 1000 р. н. е.», «Світ після 1000 р., загальні карти» (тут йдеться про географічні відкриття, колоніальні імперії, Першу та Другу світові війни), «Європа після 1000 р., загальні карти», «Країни Європи після 1000 р.». У цьому розділі тисячолітня історія кожної країни (Німеччини, Італії, Франції, Англії) розглядається на 5–7 картах. Обрано лише головні події. Натомість Франція представлена 20 картами. П'ятий, шостий і сьомий розділи оглядово презентують історію Азії, Африки і Америки. Восьмий — історію світу після 1990 р. Географічні основи не відпрацьовано, інформацію нанесено схематично, але картографи виділили головне, нехтуючи другорядним. Кольорова гама, продумана

генералізація, оригінальні значки, розмаїття тематики, зручний формат і м'яка обкладинка роблять видання зрозумілим для пересічного користувача.

Британські історичні атласи, що потрапили в поле зору українських історико-картографів, за концепцією тяжіють до французьких — інформація подається схематично, на географічним основам приділено замало уваги (трапляються сучасні водосховища та канали), щільна річкова мережа подається без відбору, однією товщиною, через що складно побачити головні річки.

Багаторазово перевиданий різними мовами великоформатний атлас TIMES («Повна історія Світу») [28], має крім карт та ілюстрацій хронологічні таблиці, пояснювальні тексти, біографічний довідник, покажчики. Видання поділяється на сім розділів: «Походження людини», «Ранні культури», «Перші цивілізації», «Класичні цивілізації Євразії», «Окремі регіони світу», «Становлення Заходу у світі», «Доба домінування Європи», «Доба глобальної цивілізації». Атлас приємно вражає дизайном: карти пропонуються в незвичних проєкціях та компонованні, деякі прикрашені художнім малюнком рельєфу.

«Атлас всесвітньої історії» від Philip's [29] багато в чому схожий на попередній. Оснащений усім необхідним як на таке видання апаратом, він поділяється на розділи: «Стародавній світ», «Середньовічний світ», «Ранній модерний світ», «Доба революцій», «Двадцять століття». Стилістика і зміст близькі до атласу TIMES, але дизайн стриманіший, карти мають більш «класичний» вигляд, ілюстрацій менше, текстового супроводу більше. Але враження псує таке саме нехтування якістю гідрографії та неухвага, чи то непрофесійне ставлення до історії Східної Європи, зокрема України. Поза тим це виправдано комерційною популярністю атласу — він багато разів перевидавався в багатьох країнах, різними мовами, і розрахований на не дуже вибагливого читача.

Сучасна українська школа історичної картографії тяжіє до німецької, з ретельним опрацюванням географічної основи, точним нанесенням об'єктів, докладними легендами та насиченим змістом. Взірцем тут можуть бути два історичні атласи України за авторством Ю. Лози [6–7]. Перший охоплює період від кам'яної доби до XIV ст.: «Найдавніше минуле. Русь (Київська держава, Галицько-Волинська

держава)». Атлас великого формату, поділяється на дві частини: «Залюднення українських земель у найдавніші часи» та «Від перших слов'янських спільнот до ранньоукраїнської держави». Це ґрунтовне видання, оснащене розлогими коментарями та ілюстраціями. Автор карт доклад зусиль до дотримання якості змісту і графіки. Своєю чергою, точна географічна основа вимагала детального тематичного змісту, а відтак мала викликати довіру й до нього.

Ю. Лоза взявся за вирішення питання, яке увінчує історико-картографічну проблематику — реконструкцію давніх кордонів. Раніше точністю історичних кордонів на картах часто нехтували через те, що вони були нечітко встановлені. На відміну від карт середньовічної Німеччини чи Франції, з їхнім складним мереживом феодалських кордонів, межі давньоруських князівств окреслювалися приблизно.

Ю. Лоза провів серйозну наукову роботу з реконструкції давніх кордонів. Дослідник інтегрував концепції попередніх авторів з «прискіпливим прочитанням» ландшафту за великомасштабними топографічними картами. Піднявши планку графічного виконання історичних кордонів, доповнюючи брак інформації науковою інтуїцією, Ю. Лоза вивів історичну картографію України на новий рівень, що стало правилом для інших. Це має й зворотний бік. Увага до дрібниць призводить до ефекту «гіперреальності», зображення стає максимально переконливим і читач вірить, що перед ним «справжня» картина минулого, а не візуальна авторська інтерпретація історичних джерел. Об'єкти навмисно деталізуються, щоб створити переконливу ілюзію реальності. Другий «Історичний атлас України» містить скорочену версію першого атласу і, оглядово, всю подальшу історію України аж до сьогодення.

Відбір тематики карт «Атласу учителя історії» не завжди спирався на навчальну програму і, певною мірою, є суб'єктивним. Але узагальнення досвіду, набутого в шкільній картографії за тридцять років, дозволило авторам запропонувати теми, знайомство з якими стане в пригоді на уроках історії.

Найбільше карт присвячено політичній та військовій історії, адже на думку упорядників сенс історичної картографії полягає у вивченні політичної історії. Помітне місце в атласі відведено й іншим видам карт: археологічним, історико-

Рис. 2. Окремі сторінки з «Атласу учителя історії» [9]

економічним, історико-етнографічним, історії культури тощо. У кожному історичному періоді виокремлено та пріоритетно представлено карти з історії України. Така структура дозволяє проводити паралелі з сюжетами всесвітньої історії. Кожний розділ супроводжується окремою картою світу або континенту, де надається узагальнений огляд епохи.

Перший розділ атласу відкривають археологічні карти, що охоплюють палеоліт, неоліт, енеоліт, бронзовий вік, і виникнення перших цивілізацій. Обмаль відомих історичних подій та, як наслідок, брак інтересу в пересічних користувачів компенсують експериментальні зображувальні засоби у вигляді художніх умовних значків та перспективним малюнком рельєфу (с. 10). Тут варто зазначити, що ілюстрації до карт мають допоміжний характер і поміщені у виданні тільки там, де це необхідно або є наявна можливість. Позаяк існують подібні видання, що через надлишок ілюстрацій перетворені на художні альбоми. Та в атласі все ж головною є карта, щоб-як ілюстрація не підсилювала її виразність (рис. 2).

Важливими з огляду на наочність історичних процесів є карти зростання та занепаду імперій. Перша з таких карт присвячена Ассирії і представлена на с. 12, на ній видно, які землі

завоював кожен з ассирійських царів. Надалі такий підхід до тематичного змісту показано на прикладі Перського царства (с. 15), Римської імперії (с. 28) і далі — аж до Османської (с. 105) і Російської (с. 102–103, 130–131) імперій.

Важливим аспектом змістовного наповнення атласу є увага до адміністративно-територіального устрою країн, починаючи від сатрапій держави Ахеменідів (с. 15), який було подано за різними джерелами: написом на Бехістунській скелі та за списком Геродота; провінцій Римської імперії (с. 28, 30). На картах можна простежити територіальні зміни на українських землях від середньовічних князівств до козацьких полків, коронних країв, імперських намісництв та губерній, і обласного устрою ХХ ст.

Чимало карт в атласі є оригінальними і такими, тематику яких раніше вважали другорядною. Це здебільшого карти кризових періодів історії. Проте вони цікаві й допомагають осмислити різні історичні події. До таких належать: карти Давньої Греції в першій половині IV ст. до н. е. і часів занепаду, а також карта Македонії напередодні римського завоювання (с. 20, 23), адже зазвичай в навчальних та популярних атласах обмежуються класичною Грецією та часами Греко-Перських війн. До згаданих вище оригінальних карт також можна віднести такі

карти: кризи Римської імперії III ст. (с. 29), Латинської та Нікейської імперій (с. 49), деградації Османської імперії (с. 134), світової економічної кризи 1930-х рр. (с. 162–163).

Оригінальними й такими, що не часто трапляються в подібних виданнях, є карти давніх Америки та Африки (с. 65), карта територіальних змін у Латинській Америці XIX–XX ст. (с. 120), карти геополітичних інтересів держав напередодні Першої світової війни (с. 140–141), карти Італії та Німеччини в міжвоєнний період (с. 166–167), карта голокосту в Україні (с. 182, створена за матеріалами О. Круглова) тощо.

У розділі середніх віків, крім історії європейських країн, ширше, ніж зазвичай, показано історію країн Сходу. По-новому висвітлено тему Великих географічних відкриттів: землі та моря, які на середину XVII ст. ще не були відомі цивілізованим народам, затемнені сірим кольором. Складні теми, як от Столітня війна, Тридцятилітня війна, Козацька революція, Перша і Друга світові війни, Корейська війна показані в динаміці, на двох і більше картах. На останніх сторінках атласу — карти сучасного світу (до 2023 р.), з-поміж інших тут можна побачити огляд воєнних конфліктів останніх сімдесяти років, від війни у В'єтнамі, до російсько-української війни.

На відміну од західноєвропейських атласів, у «Атласі учителя історії» відсутні текстова частина і хронологічні таблиці, які в надлишку можна знайти в підручниках і на довідкових ресурсах. Їх компенсують легенди до карт, набагато докладніші за західні аналоги.

Висновки

Таким чином, прикро визнавати, але доба фундаментальних атласів історичного змісту минає, і на це є об'єктивні причини. Вартість друку, тривалі терміни підготовки до видання, обмежена можливість оперативного реагування на новітні наукові, археологічні дослідження обумовлюють перехід до електронного контенту. Проте, на нашу думку, атласне картографування й надалі залишатиметься затребуваним і перспективним напрямом, а історичні карти відіграватимуть дедалі більшу роль у збереженні та популяризації знань про минуле, поєднуючи географію, історію та сучасність. Історичні атласи — це спосіб побачити, як виглядав світ у минулому, краще зрозуміти сьогодення і відповідальніше дивитися в майбутнє. Їх варто час від часу перевидавати як певного дороговказу задля створення навчальних історичних атласів.

Новизна дослідження

«Атлас учителя історії» — це перше в Україні видання, де представлено події світової історії на рівні вищому за шкільний. Атлас не лише допоможе освітянам в опануванні історичної науки, а й підсилюватиме роль вчителя, збагатить уроки та зробить історію більш зрозумілою для здобувачів знань. Запропонований формат атласу, на думку упорядників, якнайкраще поєднує його основні задачі: педагогічну, самоосвітню і аналітичну. Тож твориться наочна просторова та часова картина, що часто є яскравішою і зрозумілішою, ніж найкращий текст.

References [Література]

- Goffart, W. (2003). *Historical Atlases. The First Three Hundred Years, 1570–1870*. University of Chicago Press. 626 p.
- Markova, O. E. (2011). *Historical Cartography. Encyclopedia of Modern Ukraine*. Ed.: I. M. Dzyuba, A. I. Zhukovsky, M. G. Zheleznyak [et al.]; NAS of Ukraine, National Research School. Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of NAS of Ukraine. [in Ukrainian]. [Маркова О. Є. *Історична картографія. Енциклопедія Сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011]. URL: <https://esu.com.ua/article-12783>.
- Hrushevsky, M. (1991–1993). *History of Ukraine-Rus: in 11 volumes, 12 books*. Kyiv: Nauk. dumka. Vol. 1–4. [In Ukrainian]. [Грушевський, М. *Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн.* К.: Наук. думка, 1991–1993. Т. 1–4.]
- Atlas of Ukraine and Adjacent Regions*. (1937). Edited by V. Kubiyovych. Lviv: Shevchenko Scientific Society; Ukrainian Publishing Institute in Lviv. [In Ukrainian]. [*Атлас України й суміжних країв*. (1937). Під ред. В. Кубійовича. Львів: Наукове товариство ім. Шевченка; Український видавничий інститут у Львові, 1937.]
- Dashkevych Ya. (2000). *Tasks of historical cartography in Ukraine*. In: *Cartography and History of Ukraine: Collection of Scientific Works*. Lviv–Kyiv–New York. P. 13–17 [in Ukrainian]. [Дашкевич Я. (2000). *Завдання історичного картознавства в Україні*. Картографія та історія України: зб. наук. праць. Львів–Київ–Нью-Йорк.: Видавництво М. П. Коць, 2000. С. 13–17].
- Loza Yu. I. (2010). *Historical atlas of Ukraine*. Kyiv: Mapa, 300 p. [In Ukrainian]. [Лоза Ю. І. *Історичний атлас України*. К.: Мапа, 2010. 300 с.]
- Loza, Yu. I. (2010). *Historical Atlas of Ukraine. The Ancient Past. Rus (Kyiv State, Galicia-Volyn State)*. Kyiv: Mapa. [In Ukrainian]. [Лоза Ю. І. *Історичний атлас України. Найдавніше минуле. Русь (Київська держава, Галицько-Волинська держава)*. К.: Мапа, 2010.]

8. Loza Yu. I. (2012). *Territorial structure of Rus-Ukraine (X-XIII centuries)*. Atlas. Kyiv: Mapa. [In Ukrainian]. [Лоза Ю. Територіяльний устрій Русі-України (X-XIII ст.). Атлас. К.: Мапа, 2012.]
9. Isaiev D. V. (2024). *Teacher's Atlas of History*. Kyiv: SSPE "Kartographiia." [in Ukrainian]. [Ісаєв Д. В. Атлас учителя історії. К.: ДНВП «Картографія», 2024. 216 с.]
10. Isaiev D. V. (2012). *Atlas of the History of Ukraine*. Kyiv: SSPE "Kartographiia," 146 p. [In Ukrainian]. [Ісаєв Д. В. Атлас історії України. К.: ДНВП «Картографія», 2012. 146 с.]
11. Isaiev D. V. (2016). *Ukraine. Chronicle of historical events*. Kyiv: SSPE "Kartographiia," 128 p. [In Ukrainian]. [Україна. Хроніка історичних подій. Атлас. Ісаєв Д. В. К.: ДНВП «Картографія», 2016. 128 с.]
12. Hrytseliak, V. (author-comp.). (2013). *The Atlas of the History of Ukrainian statehood: Ukrainian lands from ancient times to the present*. Lviv, 128 p. [In Ukrainian]. [Атлас історії української державності: українські землі від найдавніших часів до сьогодні. Автор-упорядник В. Грицеляк. Львів, 2013. 128 с.]
13. *Terra Ucrainica. Historical Atlas of Ukraine and Neighboring Lands. From the Cimmerians to the Present*. (2018). Vortman D., Gordienko Ya., Mayorov M. Family Leisure Club. Kharkiv, 224 p. [In Ukrainian]. [*Terra Ucrainica. Історичний атлас України і сусідніх земель. Від кімерійців до сьогодні*. Вортман Д., Гордієнко Я., Майоров М. Клуб сімейного дозвілля. Харків, 2018. 224 с.]
14. *National Atlas of Ukraine* (2007). Kyiv, 440 p. [In Ukrainian]. [Національний атлас України. Київ, 2007. 440 с.]
15. Sossa, R. I. (2007). *History of mapping the territory of Ukraine*. Textbook for university students. 334 p. [In Ukrainian]. [Сосса Р. І. *Історія картографування території України*. Підручник для студ. ВНЗ. Київ: Либідь, 2007. 334 с.]
16. Sossa, R. I. (2020). The Development of Historical Cartography in Ukraine. *Ukrainian Geographical Journal*. P. 57–64. [In Ukrainian]. [Сосса Р. І. Розвиток історичної картографії в Україні. *Український географічний журнал*, 2020. С. 57–64]. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2020.02.057>.
17. Loza, Yu. I. (2000). *System of school atlases on the history of Ukraine*. Cartography and history of Ukraine: Collection of Scientific Works. Lviv–Kyiv–New York. P. 196–201. [In Ukrainian]. [Лоза Ю. І. *Система шкільних атласів з історії України*. Картографія та історія України: зб. наук. праць. Львів–Київ–Нью-Йорк.: Видавництво М. П. Коць, 2000. С. 196–201.]
18. Isaiev, D. V. (2012). *Popular Reference Atlas of the History of Ukraine. Concept of Creation. National Mapping: Status, Problems and Development Prospects*: Collection of Scientific Works. Kyiv: SSPE "Kartographiia". Issue 5, 56–58. [In Ukrainian]. [Ісаєв Д. В. *Довідковий популярний Атлас історії України. Концепція створення. Національне картографування: стан, проблеми та перспективи розвитку*: зб. наук. праць. К.: ДНВП «Картографія», 2012. Вип. 5., с. 56–58.]
19. Isaiev, D. V. (2014). Atlas of the History of Ukraine as a Modern Form of Research into the Past. *Bulletin of Geodesy and Cartography*. (2), 11–15. [In Ukrainian]. [Ісаєв Д. (2014). Атлас історії України як сучасна форма дослідження минулого. *Вісник геодезії та картографії*. (2), 11–15.]
20. Ivankov, P. O. (1980). Cooperation of historians and cartographers in the development of scientific and reference historical maps. *Ukrainian Historical Journal*, 8, 85–89. [In Ukrainian]. [Іваньков П. О. Співробітництво істориків і картографів у розробці науково-довідкових історичних карт. *Український історичний журнал*, 8, 1980. 85–89.]
21. Wigen, Kären, Fumiko, Sugimoto and Karacas, Cary. (2016). *Cartographic Japan: A History in Maps*, Chicago: University of Chicago Press. 336 p.
22. Schilder, G., & Van der Krogt, P. (1988). *Levels of historical evidence in early maps (with examples)*. Miscellanea Cartographica. Leiden, The Netherlands: Brill. P. 109–114. DOI: https://doi.org/10.1163/9789004616851_014.
23. Močičková, J., & Bláha, J. D. (2018). The research analytic part of preparation of a cartographic work: A case study of an analysis of historical atlases as the basis for creating the Czech Historical Atlas. *Acta Universitatis Carolinae. Geographica*, 53(1), 58–69. DOI: <https://doi.org/10.14712/23361980.2018.6>.
24. Smolii, V., Stepankov, V. (1999). *Ukrainian National Revolution of the 17th Century (1648–1676). Ukraine through the Ages*: in 15 vols. Kyiv: Alternativy. Vol. 7. 352 p. [In Ukrainian]. [Смолій В. *Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.)*. Україна крізь віки: у 15 т. К.: Альтернативи, 1999. Т. 7. 352 с.]
25. Putzger. *Atlas und Chronik zur Weltgeschichte*. (2009). Ackermann M., Betker R., Clauss M. Cornelsen Verlag. 448 p.
26. *Atlante Storico del Mondo*. (1994). Milan. 310 p.
27. *Atlas historique mondial Larousse*. (2001). Duby G. Paris. 350 p.
28. *Times. Complete history of the World*. (2005). London. 416 p.
29. *Atlas of World history*. (1999). Ed. by Patrick K. O'Brien. London: Philip's. 368 p.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2025 р., прийнята до друку 20.01.2026 р.

Isaiev, D. V.¹ 0009-0008-8730-4424| Ostroukh, V. I.² 0000-0003-4097-1736Lepetiuk, V. B.¹ 0000-0002-2066-4424¹ State Scientific and Production Enterprise "Kartographiia," Kyiv² Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

"Teacher's Atlas of History" — a Modern Look at Historical Mapping

UDC 528.9:930.85:912:37.016:930.2:355/359(045)

Atlases supports the educational process, scientific research, and broadens cultural horizons. The creation of thematic atlases, in particular historical ones, is receiving especial attention. They provide an understanding of a certain topic in a spatial and temporal context. They help to see history not only as a chronology of events, but as a living, changing picture of the world. Such atlases form a holistic view of the events of the past, stimulate interest in history and geography. Historical mapping is becoming particularly relevant in Ukraine, in the context of the awakening of national consciousness, the preservation of cultural heritage and collective memory, and the rethinking of historical processes. The purpose of the study is to analyze the general trends in historical mapping using the example of Ukrainian and Western European atlases. A new work is also presented — "Teacher's Atlas of History" — a summary of thirty years of experience in historical mapping at the State Scientific and Production Enterprise "Kartographiia." The connection of Ukrainian historical cartography with the Western European tradition, development trends, and classification of historical maps are considered. In the opinion of the compilers the main task of historical cartography is substantiated — coverage of political and military history. "Teacher's Atlas of History" is the first publication in Ukraine, which presents the events of world history at a level higher than school. The atlas will not only help educators in mastering historical science, but will also strengthen the role of the teacher. In the opinion of the compilers the proposed format of the atlas, best combines its main tasks: pedagogical, self-educational and analytical. Forms of using the atlas are proposed.

Keywords: *atlas mapping; historical mapping; historical map; classification of historical maps; teacher's atlas of history.*

For citation:

Isaiev, D. V., Lepetiuk, V. B., & Ostroukh, V. I. (2026). "Teacher's Atlas of History" — a Modern Look at Historical Mapping. *Ukrainian Geographical Journal*, 1, 66–74. [In Ukrainian] DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2026.01.066>

Copyright © 2026 Publishing House *Akadempydyka* of the National Academy of Sciences of Ukraine.

The article is published under the open access license CC BY-NC-ND license
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>